

Zainteresovaná veřejnost měla legitimní očekávání, že v situaci přechodu od primárně poznatkového ke kompetenčnímu modelu vzdělávání v ČJL přinesou MŠVP systematický, soudržný model komunikačně a kompetenčně pojaté výuky. Tento charakter však zveřejněný předmětový MŠVP pro vzdělávací oblast ČJL ve 2. stupni základního vzdělávání ani zdaleka nemá: spíš působí jako nekonzistentní tříšť jednotlivostí (nejasně formulovaných očekávaných výsledků, tradovaných poznatků, aktivit s pochybným přínosem, ...). Sestavit na jejich základě funkční ŠVP podle našeho názoru nelze.

Jako inspirace pro školy mohou lépe než MŠVP posloužit slovenské vzdělávací standardy pro mateřský jazyk z roku 2023,⁵ pendant českého RVP ZV. Slovenské standardy vycházejí rovněž z komunikačních činností, na jejich základě formulují pět předmětových komponent a tyto komponenty naplňují učivem. Každá komponenta v každém stupni vzdělávání má jasně vyjádřeny výkonové standardy (co konkrétně žák umí) i standardy obsahové, jejichž součástí jsou nejen skutečné obsahy vzdělávání, nýbrž i termíny, které si má žák osvojit na základě pochopení pojmu. Co bylo při reformě vzdělávání na Slovensku hotové rovnou, nemá bohužel česká školská veřejnost k dispozici ani po zveřejnění konkretizujících materiálů. Slovenské kurikulární reformě, na níž se podílely přední osobnosti tamní didaktiky mateřského jazyka, můžeme jen závidět – nebo se jí inspirovat: když se to nestalo na úrovni ministerské, tak aspoň na úrovni škol.

Jak ovlivňuje jednotná přijímací zkouška život cizojazyčných žáků i budoucnost ČR?

Tereza Švandová

426146@mail.muni.cz

Klíčová slova: nedostatečná znalost češtiny, jazykové kompetence, cizojazyční žáci, jednotná přijímací zkouška, ohrožení školním neúspěchem, vzdělávací potenciál, nároková podpora, jazykový rozvoj

Key words: insufficient knowledge of Czech, language competences, foreign language speaking students, unified entrance exam, risk of school failure, educational potential, mandatory social support, language development

How Does the Unified Entrance Exam Influence the Life of Foreign Language Speaking Students as Well as the Future of the CR?

The Unified Entrance Exam represents a barrier that is a threat for the students entering the Czech educational system without the knowledge of Czech or with insufficient knowledge of Czech. Consequently, these students may fail at school or may stay dependent on the benefits of the state of their former studies. Our paper offers insights into the current situation in the CR and suggests measures that can prevent some of the possible problems.

Jednotná přijímací zkouška (JPZ) je v České republice od roku 2017 povinnou součástí 1. kola přijímacího řízení do všech maturitních oborů s výjimkou oborů s talentovou zkouškou (mimo Gymnází se sportovní přípravou) a oborů zkráceného studia

⁵ [online] Dostupné z <<https://www.minedu.sk/35804-sk/jazyk-a-komunikacia/>>.

dle § 85 Školského zákona (ŠZ). Projít jí musí každý uchazeč se zájmem o studium na čtyřletém a nástavbovém oboru, přicházející do přijímacího řízení z 9. ročníku základní školy (ZŠ). Při zájmu o studium na šesti či osmiletých gymnazijních oborech konají uchazeči o studium tuto zkoušku v 5. nebo v 7. ročníku základní školy (ZŠ).

Jednotná přijímací zkouška (JPZ) je složená ze 2 písemných testů. Jde o test z oborů český jazyk a literatura (ČJL) a matematika a její aplikace (MAA). Testová zadání v jednotlivých ročnících vycházejí z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Všechny body vč. specifických požadavků jsou v obou případech vypracovány Centrem pro zjišťování výsledků vzdělávání (CERMAT) na základě Standardů RVP ZV, ve kterých najdeme jak nejobsáhlejší výčet cílů, ke kterým má každý žák v průběhu vzdělávání dospět, tak vzorové úlohy.

Didaktické testy

Didaktické testy z českého jazyka a literatury ČJL pro 4leté obory se zaměřují na ověřování znalostí v tématech: 1. porozumění textu (10 bodů bližší specifikace požadavků), 2. komunikační a slohová výchova (10 bodů), 3. pravidla českého pravopisu (2 body), 4. slovní zásoba, tvoření slov (12 bodů), 5. skladba (8 bodů), 6. tvarosloví (8 bodů), 7. literatura (4 body).

Každé výše uvedené téma je dále rozšířeno o několik specifikačních požadavků, jejichž počty uvádíme vždy v závorkách. Nejvíce specifikací v oboru ČJL najdeme ve 4. tématu (slovní zásoba a tvoření slov). Uchazeč o studium ve čtyřletém oboru vzdělávání s maturitní zkouškou nebo v nástavbovém studiu v něm musí dle kritérií veskrze umět postihnout význam pojmenování, obecně známých přísloví, rčení, pořekadel a pranostik v daném kontextu, nahradit přejatá slova českými ekvivalenty, nespisovná slova spisovnými, synonyma antonymy (a obráceně), rozlišit původní a přenesený význam slov, slovo, slabiku a hlásku, rozeznat v textu ustálená slovní spojení a slova příbuzná, rozlišit slova mnohoznačná a jednoznačná, citově zabarvená a zdrobněliny, slova významově nadřazená, podřazená a souřadná, ale také uvést konkrétní příklady v závislosti na zadání a doplnit chybějících částí výchozího textu.¹

Didaktické testy pro 4leté obory z MAA se zaměřují na ověřování znalostí v tématu: 1. číslo a proměnná (6 bodů bližší specifikace požadavků), 2. závislosti, vztahy a práce s daty (2 body), 3. geometrie v rovině prostoru (12 bodů), 4. nestandardní aplikační úlohy a problémy (5 bodů).

Nejvíce specifikací má v tomto případě téma geometrie v rovině a prostoru. Pro jeho úspěšné složení musí uchazeč umět: provést rozbor dané situace, využít potřebnou matematickou symboliku, posoudit reálnost získaného výsledku, používat s porozuměním matematické pojmy, přibližnou hodnotu čísla π , počítat pomocí Pythagorovy věty délky stran pravoúhlého trojúhelníku a aplikovat stejnou větu v tělesech či při

¹ CENTRUM PRO ZJIŠŤOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ. *Specifikace požadavků pro jednotnou přijímací zkoušku v přijímacím řízení na střední školy v oborech vzdělání s maturitní zkouškou pro školní rok 2022/2023, Český jazyk a literatura*. Online <<https://CERMAT.CZ>>. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. [online] Dostupné z<https://prijimacky.cermat.cz/files/files/dokumenty/specifikace-pozadavku/Specifikace_2022-2023/CJLSPECIFIKACEPOZADAVKU2022.pdf>.

řešení praktických úloh, vypočítat obvod a obsah kruhu, objem a povrch válce a délku kružnice, při řešení úloh využívat měřítko mapy (plánu), rozlišovat, definovat, sestavit určit a rozpoznat kružnici, kruh, osu, úsečku, jehlan, válec, kouli atd. za použití pravítka, trojúhelníku s ryskou, kružítko a úhloměru.²

Jen z výčtu dvou nejobsáhlejších témat a vybraných specifikací bychom mohli lehkou dojít k závěru, že bude pro cizojazyčné žáky problematické složit pouze písemný test z českého jazyka a literatury (ČJL) zejména z důvodu, že je matematický test zaměřený na ověření znalostí exaktní vědy, vyžadující znalost čísel a abstraktních entit, nikoliv znalosti z oboru lingvistika. Tento dojem ovšem způsobuje naše přemýšlení o češtině jako jazyce mateřském, nikoliv jako jazyce cizím nebo druhém. Cizí jazyk se od jazyka druhého liší zejména tím, že není pro své mluvčí životně důležitý a v porovnání s jazykem druhým je jeho role pro úspěšnou integraci o poznání nižší. Níže se na tyto pojmy i problematiku neúspěšnosti cizojazyčných žáků v přijímacích řízeních na střední školy v ČR podrobně zaměříme a pokusíme se objasnit obtížnost jazyka na úrovni, v jaké je těmto žákům předkládána i následky, které s sebou může přinést.

Jazyk

Vydeme-li z předpokladu, že na světě existuje kolem 7000 jazyků³, můžeme laicky poznamenat, že na světě existuje také stejný počet mateřských jazyků. Jazyky nejvíce rozšířené po všech světových kontinentech označíme pojmem světové. S největším počtem rodilých mluvčích sem spadají mandarínská čínština (mandarínština), angličtina, španělština, hindština a arabština. Za **cizí jazyk** označujeme jazyk, který se učíme mimo jazykové prostředí, v němž je tento jazyk přirozeným – národním – komunikačním prostředkem. Slouží zejména k poznávání jiných kultur a komunikaci za hranicemi státu, v němž žijeme. Většina mluvčích češtiny se s cizím jazykem poprvé blíže seznámí ve škole. Nejrozšířenějším cizím jazykem na světě je angličtina.

Druhým jazykem označujeme takový jazyk, který si osvojujeme v prostředí, kde je běžně užíván v každodenní (formální i neformální) komunikaci. Typicky se jedná o jazyk většinové společnosti, do níž se jednotlivci přistěhovali a potřebuje se do ní začlenit.

Z pohledu výuky pracujeme u mateřského, cizího i druhého jazyka také s odlišnou motivací a psychosociální vazbou na kulturu, která se k jazyku pojí (Krejčová, 2018, str. 11–13).

Pro cizojazyčné mluvčí, kteří se do ČR přistěhovali anebo v ní nastoupili povinnou i nepovinnou školní docházku (PŠD), má znalost češtiny vysoce inkluzivní, sociální a životní význam. Výuka češtiny jako **druhého jazyka** je výukovými metodami bližší

² CENTRUM PRO ZJIŠŤOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ. Specifikace požadavků pro jednotnou přijímací zkoušku v přijímacím řízení na střední školy v oborech vzdělání s maturitní zkouškou pro školní rok 2022/2023, Matematika. Online <<https://CERMAT.CZ>. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. [online] Dostupné z <https://prijimacky.ceremat.cz/files/files/dokumenty/specifikace-pozadavku/Specifikace_2022-2023/MASPECIFIKACEPOZADAVKU2022.pdf>.

³ *How many languages are there in the world?* Online. Ethnologue. 2024. [online] Dostupné z <<https://www.ethnologue.com/insights/how-many-languages/>>.

výuce cizích jazyků než výuce jazyka mateřského. Všechny tři obory (výuky) mají navíc odlišný cíl. Zatímco je cílem výuky mateřského jazyka (L1) seznámit rodilé mluvčí s pravidly, na základě, kterých daný jazyk v jeho mluvené podobě ovládají, ve výuce jazyka cizího si klademe za cíl naučit nerodilé mluvčí primárně komunikační podobou jazyka za účelem dorozumění se světem. Cílem druhého jazyka (L2) je tedy pomoci cizojazyčným žákům tomuto jazyku porozumět jako své druhé mateřštině.

Jazykový rozvoj

Čeština jako druhý jazyk figuruje od roku 2021 v dokumentu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) s názvem *Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro základní vzdělávání*. Jedná se o materiál vytvořený Národním pedagogickým institutem (NPI), který zahrnuje podrobně rozpracovaný obsah deseti tematických celků pro 2 jazykové úrovně pokročilosti. Kurikulum ČDJ pro ZV upřesňuje požadavky pro 1.–2., 3.–5. a 6–9. ročník základní školy. Najdeme v něm specifikaci gramatiky, slovní zásoby a sociokulturních kompetencí i doporučené zdroje a materiály k výuce cizojazyčných žáků a ukázkou zpracování obsahu pro realizaci jazykové přípravy (§ 20, ŠZ) na úrovni školy.

Klíčovým pro nastavení vhodného uzpůsobení vzdělávacího obsahu je vstupní orientační text (jazyková diagnostika) zahrnující testování mluvení/porozumění/interakce, čtení a psaní. Jedná se o znalosti a dovednosti ověřované v rámci úrovní jazyků na základě Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (SERRJ). V případě Kurikula z NPI nejsou úrovně 1 a 2 shodné s úrovněmi A1 a A2, ale pohybují se spíše pod jejich hranicí.

Pro mluvčí, kteří mají češtinu za jazyk mateřský (L1), není vždy lehké uvědomovat si specifickou slovní zásobu, která se váže k oběma didaktickým testům jednotné přijímací zkoušky (JPZ) z ČJL a MAA. Podobně jako ve školní výuce se i v jednotných přijímacích zkouškách (JPZ) ukazuje, že bývá od nerodilých mluvčích požadována znalost oborové slovní zásoby odpovídající jazykovým úrovním C1–C2. Dosažení takto pokročilé úrovně ovšem předpokládá jazykovou přípravu v rozsahu přibližně 700–800 hodin pro úroveň C1 a 1 000–1 200 hodin pro úroveň C2.

Z Tematické zprávy České školní inspekce 2022/2023 vyplynulo, že na 70 % základních škol absolvují žáci s odlišným mateřským jazykem (OMJ)⁴ výuku v průměru 3 hodiny a ve školách s menším počtem žáků s OMJ průměrně 2 hodiny ČDJ týdně. (Modráček, 2023, str. 16–17) Tento rozsah podpory byl školami označen za dostatečný. Pro jazykový rozvoj tento výsledek znamená, že za jeden školní rok (32 týdnů) absolvují cizojazyční žáci ve většině českých základních škol min. 64 a max. 96 hodin ČDJ. Jednoduchým výpočtem se tak dostáváme ke zjištění, že se při 96 hodinách ČDJ za školní rok mohou dostat z A0 na C1 za zhruba 7let a na úroveň C2 dokonce za 10 let. V případě 64 hodin ČDJ za rok budou samozřejmě roky potřebné k dosažení stejných cílů ještě vyšší.

⁴ V tomto textu označování jako cizojazyční. (pozn. autora)

Vzdělávání cizojazyčných žáků komplikuje i nedostatečné vzdělání českých pedagogů. Z téže zprávy ČŠI vyplynulo, že na třetinu z celkem 520 základních škol neměl žádný z vyučujících češtinu jako druhého jazyka (ČDJ) příslušné vzdělání. (Modráček, 2023, str. 10) Zarážejícím zjištěním je mj. že i fakt, že byla míra cíleného pozorování jazykových pokroků cizojazyčných žáků na základních školách dostatečná jen v necelé polovině a na školách středních v pouhých dvou pětinach. Přičemž: *To, zda byly potřeby žáků skutečně pokryty v dostatečné míře, se bude projevovat mj. ve studijní úspěšnosti žáků s OMJ na středních školách* (Modráček, 2023, str. 17).

Mnozí mohou proti výše uvedenému namítnout, že je dosáhnout jazykové úrovně C možné dříve než za 7–10 let. Tomu samozřejmě nelze odporovat. Existuje jistě mnoho případů, kterými by bylo možné toto tvrzení vyvrátit. Považujeme proto za nutné upozornit, že tento článek zkoumá především situaci žáků přichozích do českého vzdělávacího systému s nulovou znalostí češtiny, zpravidla do 2. stupně základní školy, a s takřka nulovou jazykovou podporou ze strany zákonných zástupců. Tito jsou následně odkázáni primárně na podporu školy.

Proměnné ve vzdělávání

Ve vzdělávání cizojazyčných žáků dále figuruje několik specifických proměnných, které mohou rychlost a kvalitu naučení se cílovému jazyku ovlivnit. Mezi nejčastější řadíme příbuznost mateřského a cílového jazyka, migrační zkušenost, délku pobytu, délku vzdělávání, úspěšnost procesu socializace, jazykovou vybavenost rodičů aj.

Od mluvčích na úrovni C je vyžadovaná také tzv. schopnost „číst mezi řádky“ a chápat širší souvislosti sdělení. Ty mohou samozřejmě činit problém i rodilým mluvčím. V případě cizojazyčných je ovšem nutné navíc zohlednit také potřebu podpory formou kulturní intervence, ve které je zohledněna odlišnost prostředí, ze kterého žák do české školy a společnosti přichází.

Důležitým předpokladem pro dosažení jazykové úrovně C je bezesporu také porozumění českým reáliím a ustáleným obrazným frázím. Právě ustálená spojení nebo slova a výrazy spojené s českou kulturou, historií, geografii a institucemi činí cizojazyčným velký problém. Žáci s delší zkušeností v českém prostředí mohou mít v tomto případě o něco větší výhodu nad žáky, kteří ho teprve poznávají. Do hry ovšem vstupují také generační rozdíly, kvůli kterým je správná odpověď na otázku pro rodilé mluvčí často stejně náročná, jako pro žáky cizojazyčné. Adaptace těchto typů úkolů bohužel není z jazykového hlediska možná, a proto budou odpovědi obě skupiny odhadovat. Na jednu stranu je proto tento typ úkolu možné označit za nejnáročnější, na stranu druhou poskytuje rovnou příležitost odpovědět oběma skupinám za zcela stejných podmínek – poskytuje jim rovnou příležitost uspět.

Školství v číslech

Data Výkonných ukazatelů ve Statistických ročenkách školství dokazují, že zatímco se počty cizinců na ZŠ zvýšily od školního roku 2013/2014 do 2021/2022 o 14 434 (tj. +1,4 %), na středních školách se za stejný čas navýšil počet žáků-cizinců o pouhých 906 (tj. +0,3 %). Rok 2022/2023 do těchto výsledků z důvodu extrémních

výkyvů přijatých uchazečů z řad ukrajinských uprchlíků nezapočítáváme, jelikož neodpovídá běžné migrační křivce. Pro ucelenou představu počty cizinců studujících na ZŠ i na SŠ ve školním roce 2022/2023 v níže uvedených tabulkách ale neopomíjíme a od ostatních čísel ho odlišujeme šedou barvou.

Tab. 1

školní rok	ZŠ			SŠ		
	počet žáků celkem	počet cizinců	% cizinců	počet žáků celkem	počet cizinců	% cizinců
2013/2014	827 654	15 109	1,8	448 745	9 147	2
2014/2015	854 137	16 477	1,9	435 492	8 837	2
2015/2016	880 251	18 281	2,1	427 065	8 763	2,1
2016/2017	906 188	20 237	2,2	424 805	9 063	2,1
2017/2018	926 108	21 992	2,4	421 499	9 195	2,2
2018/2019	940 928	24 026	2,6	420 782	9 305	2,2
2019/2020	952 946	26 527	2,8	423 821	9 496	2,2
2020/2021	962 348	28 380	2,9	432 896	9 751	2,3
2021/2022	964 571	30 543	3,2	446 245	10 053	2,3
2022/2023	1 007 778	72 748	7,2	463 181	14 128	3,1
nárůst celkem	180 124	57 639	5,4	14 436	4 981	1,1
do 2021/2022	136 917	14 434	1,4	-2 500	906	0,3

Nejpočetnějšími skupinami cizojazyčných žáků v ČR jsou dlouhodobě žáci z Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu a Ruska. Jejich neustále se navyšující počty je možné vidět v tabulkách 2 a 3 pod tímto odstavcem. Tyto národnostní skupiny tvoří 75 % všech cizinců na základních a 78,8 % cizinců na středních školách. I tentokrát v níže uvedených údajích zmiňujeme procentuální podíly nejpočetnějších národnostních skupin žáků bez školního roku 2022/2023. Tučná čára v tabulce 3 (SŠ) odděluje roky před stanovením povinnosti JPZ a po ní (2017).

Tab. 2: Procento vybraných (nejpočetnějších) národností z celkového počtu cizinců:

ZŠ								
školní rok	Slovensko	%	Ukrajina	%	Vietnam	%	Rusko	%
2013/2014	3 439	22,8	3 589	23,8	2 906	19,2	1 263	8,4
2014/2015	3 775	22,9	4 039	24,5	3 220	19,5	1 321	8
2015/2016	4 112	22,5	4 716	25,8	3 626	19,8	1 377	7,5
2016/2017	4 505	22,3	5 332	26,3	4 003	19,8	1 484	7,3
2017/2018	4 861	22,1	5 893	26,8	4 318	19,6	1 500	6,8
2018/2019	5 181	21,6	6 619	27,5	4 631	19,3	1 583	6,6
2019/2020	5 418	20,4	7 569	28,5	5 119	19,3	1 708	6,4
2020/2021	5 569	19,6	8 408	29,6	5 497	19,4	1 703	6,0
2021/2022	5 664	18,5	9 646	31,6	5 848	19,1	1 775	5,8
2022/2023	5 828	8,0	50 849	69,9	6 031	8,3	1 830	2,5

Tab. 3: Procento vybraných (nejpočetnějších) národností z celkového počtu cizinců:

SŠ								
školní rok	Slovensko	%	Ukrajina	%	Vietnam	%	Rusko	%
2013/2014	1 652	18,1	2 201	24,1	2 234	24,4	1 038	11,3
2014/2015	1 691	19,1	2 126	24,1	1 994	22,6	1 025	11,6
2015/2016	1 702	19,4	2 301	26,3	1 799	20,5	1 016	11,6
2016/2017	1 775	19,6	2 596	28,6	1 732	19,1	1 019	11,2
2017/2018	1 848	20,1	2 709	29,5	1 678	18,2	1 019	11,1
2018/2019	1 825	19,6	2 795	30,0	1 663	17,9	1 029	11,1
2019/2020	1 806	19,0	2 909	30,6	1 690	17,8	1 059	11,2
2020/2021	1 877	19,2	2 995	30,7	1 742	17,9	1 063	10,9
2021/2022	2 003	19,9	3 112	31,0	1 836	18,3	968	9,6
2022/2023	2 062	14,6	7 062	50,0	1 892	13,4	832	5,9
celkem	+ 410	- 3,5	+ 4 861	+ 25,9	- 342	- 11	- 206	- 5,4
do 2021/22	+ 351	+1,8	+ 911	+ 6,9	- 398	- 6,1	- 70	- 1,7

Zaměříme-li se na počty žáků studujících na SŠ po zavedení povinnosti JPZ, vidíme narůstající počty u slovenské a ukrajinské národnosti. Do minusových čísel nám naopak spadnou vietnamští a ruští žáci. I v tomto případě je potřeba upozornit na propad ruských uchazečů o studium na středních školách v ČR v roce 2021/2022 a 2022/2023, tedy v době vyhrocení válečného konfliktu na Ukrajině a následného omezení a znemožnění vstupů ruským občanům na území ČR. Svou pozornost ale nyní zaměříme na jediné zástupce z větve neslovanských mluvčích.

Tab. 4

ZŠ, vietnamští žáci			SŠ, vietnamští žáci	
školní rok	Vietnam	%	Vietnam	%
2013/2014	2 906	19,2	2 234	24,4
2014/2015	3 220	19,5	1 994	22,6
2015/2016	3 626	19,8	1 799	20,5
2016/2017	4 003	19,8	1 732	19,1
2017/2018	4 318	19,6	1 678	18,2
2018/2019	4 631	19,3	1 663	17,9
2019/2020	5 119	19,3	1 690	17,8
2020/2021	5 497	19,4	1 742	17,9
2021/2022	5 848	19,1	1 836	18,3
2022/2023	6 031	8,3	1 892	13,4

U vietnamské skupiny pozorujeme ve statistikách MŠMT nejvyšší propad na obou stupních vzdělávání ve školním roce 2022/2023. Tuto skutečnost je s velkou pravděpodobností možné přisoudit nejen situaci v Evropě, ale i silným 9. ročníkům ucházejícím se o studium na SŠ v České republice. Důvodů propadu počtu vietnamských žáků může být samozřejmě více: od zde zkoumané nedostatečné znalosti jazyka, přes výběr školy s vysokým počtem uchazečů až po nižší počty vietnamských žáků ucházejících se v tomto roce o studium na střední škole.

Historie vietnamské komunity sahá v ČR až do 40. let 20. století.⁵ V současné době žije v Česku již několikátá generace Vietnamců s českým původem, kteří mluví i rozumí česky lépe než vietnamsky. Jejich situaci a historii v ČR se věnuje např. Kocourkův metodický sborník (2021) aj. V tomto textu se věnujeme explicitně žákům přichozím do českých škol bez znalosti češtiny, mluvícím v rodině pouze jejich mateřským jazykem. Právě ti jsou vysoce ohroženi neúspěchem v podobě nejen jednotné přijímací zkoušky.

Nároková podpora

Na úpravu podmínek přijímacího řízení formou prominutí zkoušky z ČJL mají dle ustanovení § 20 odst. 4 školského zákona (ŠZ) nárok pouze osoby, které získaly předchozí vzdělávání ve škole mimo území ČR. Mezi tyto uchazeče nelze zařadit žáky, kteří se před konáním přijímací zkoušky vzdělávali ve škole v ČR, vč. zahraničních škol působících na našem území, byť jen část školního roku. Uchazeči, kteří splňují podmínky prominutí zkoušky z ČJL musí nicméně bezpodmínečně absolvovat zkoušku z MAA v původním znění – v češtině.

Další cestou, jak může žák se žádnou nebo s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka získat úpravu přijímacího řízení, je cesta přes § 13 vyhlášek č. 353/2016 Sb. a č. 27/2016 Sb. Tato podpora úzce souvisí s podporou z § 16 odst. 1 a odst. 2 písm. c) zákona o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, mezi které cizojazyční žáci na základě platné legislativy spadají. V tomto případě je možné vyžadovat poskytnutí podpory spočívající v *nezbytné úpravě podmínek přijímání ke vzdělávání odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám uchazečů*⁶, skrze podpůrné opatření 2.–5. stupně.

Podpůrné opatření 1. stupně přiděluje žákovi škola a na jeho základě žák nemá nárok na úpravu podmínek konání JPZ. Vyšší podpůrná opatření je možné získat pouze doporučením školského poradenského zařízení (ŠPZ). Maximální možnost uzpůsobení JPZ touto poslední cestou je navýšení času na písemné testy konané v českém jazyce a možnost používání překladového slovníku.

V nárokové podpoře je možné cizojazyčným žákům zajistit na škole jazykovou podporu z § 20 a § 16 Školského zákona. Na dobu 20 měsíců je pro cizojazyčné žáky ve školním roce 2024/2025 možné zajistit výuku ČDJ v rozsahu až 400 hodin, což odpovídá dotaci potřebné pro dosažení B1 (dle SERRJ). Tato úroveň již umožňuje kvalitní adaptaci textů. Jedná se zároveň o úroveň, kterou je nutné prokázat na jazykové zkoušce při podání žádosti o udělení českého občanství. Její součástí je také zkouška z reálií, kterým jsme věnovali pozornost výše.

⁵ KOCOUREK, Jiří a kol. *Inspirace k diskusi odborníků pracujících s osobami s odlišným kulturním zázemím (klienty z vietnamského kulturního okruhu)*. Praha: South East Asia – liaison, z. s., 2021. [online] Dostupné z <https://sea-l.cz/media/2993/metodika-kocourek_final.pdf>.

⁶ CENTRUM PRO ZJIŠŤOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ. Úpravy podmínek přijímacího řízení. Cermat. 2019. [online] Dostupné z <<https://prijmacky.cermat.cz/menu/upravy-podminek-prijimaciho-rizeni>>.

Jazykové kompetence

V kontextu výuky cizích jazyků nelze automaticky předpokládat, že žák, který se vyjadřuje gramaticky správně, je na vysoké jazykové úrovni. Při hodnocení jazykové kompetence je nezbytné rovnoměrně zohledňovat všechny komunikační složky jazyka vedoucí k porozumění, tedy mluvení, čtení, psaní a poslech.

Na Slovany je často pohlíženo jako na skupinu, která se dokáže dostat na vysokou úroveň češtiny za velmi krátký čas. Z důvodu blízkosti našich jazyků je pro tuto skupinu žáků opravdu možné v začátcích postupovat v učení se češtině velmi rychle, na vyšších úrovních ovšem začínají nad pozitivním transferem převažovat interference, které jsou příčinou zpomalení tempa učení i zmatení v oblasti osvojení si idiomatičnosti jazyka (Krejčová, 2018, str. 26). V tento moment je možné spojit výuku Neslovanů a Slovanů v jednu. Jazyková úroveň, na které se setkají v jedné třídě, je zpravidla B1.

Závěrem

Každoročně opouští český vzdělávací systém na tisíce cizinců. Tuto fluktuaci můžeme sledovat v ministerských statistikách, které odhalují pouze část skupiny s potřebou jazykového rozvoje. Nedostatečná znalost češtiny může v závislosti na školní neúspěch dovést cizojazyčné žáky k závislosti na podpoře státu i k ohrožení vykořisťováním nebo příjmovou chudobou.

Kvalita vzdělávání cizojazyčných žáků je na českých školách velmi kolísavá. Liší se mírou poskytované podpory i připraveností pedagogů. Délka studia, za kterou je cizojazyčný žák schopný ovládnout češtinu na úrovni rodilého mluvčího se odvíjí kromě slovanského a neslovanského původu i od dalších vzdělávacích proměnných.

Některé bariéry při skládání jednotné přijímací zkoušky (JPZ) jsou pro cizojazyčné i rodilé mluvčí shodné, jiné se liší s ohledem na individuální, psychologické a kulturní potřeby. Adaptací textů jednotné přijímací zkoušky na do úrovně B1 je možné zajistit snazší porozumění zadání nejen pro cizojazyčné žáky, ale i rodilým mluvčím. Stanovením závazné jazykové úrovně na konci povinné školní docházky je možné budovat motivaci v žácích, kteří jsou současnou legislativou vystaveni ve většině případů nesplnitelným nárokům pro úspěšné pokračování ve studiu.

S ohledem na vypuknutí válečného konfliktu na Ukrajině (24. 2. 2022) bylo uchazečům s dočasnou ochranou umožněno konat přijímací řízení na střední školu za specifických podmínek. Uzpůsobení JPZ formou překladu testu z MAA do mateřštiny a nahrazení písemné zkoušky z ČJL ústním pohovorem, zajistilo zvýšení počtů přijatých ukrajinských žáků na české SŠ. Zajistit překlady JPZ pro všechny mateřské jazyky žáků pobývajících na území ČR považujeme za nadmíru komplikované a pro budoucnost žáků málo motivující k učení se češtině.

Za vhodnou variantu změn v českém vzdělávacím systému považujeme proto stanovení závazné jazykové úrovně na konci PŠD na B1 a adaptaci zadání testů JPZ na stejnou úroveň. S těmito opatřeními vznikne také potřeba dalšího vzdělávání pedagogů v tématu výuky češtiny jako druhého jazyka a práce v heterogenním kolektivu. Realizace těchto změn předpokládá zajištěné financování adekvátní hodinové

dotace ČDJ a systematické zásahy do legislativních dokumentů. Současně vyžaduje, aby české školství i společnost jako celek aktivně přistoupily ke změně pohledu na cizojazyčné žáky – jako na plnohodnotné aktéry vzdělávacího procesu se vzdělávacím potenciálem.

Literatura

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Tematická zpráva – Integrace a vzdělávání dětí a žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka: se specifickým zřetelem k integraci a vzdělávání dětí a žáků z Ukrajiny*. Praha: Česká školní inspekce, 2023. [online] Dostupné z <https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/TZ-Integrace-a-vzdelavani-zaku-s-OMJ.pdf>.

KOCOUREK, J. a kol. *Inspirace k diskusi odborníků pracujících s osobami s odlišným kulturním záze-
mím (klienty z vietnamského kulturního okruhu)*. Praha: South East Asia – liaison, z. s., 2021. [online] Dostupné z <https://sea-l.cz/media/2993/metodika-kocourek_final.pdf>.

KREJČOVÁ, E. *Problematika osvojování druhého jazyka – teorie a praxe (na základě výuky bulharšti-
ny jako cizího jazyka v slovanském kontextu)*. [habilitační práce], Brno: MU, 2018.

MODRÁČEK, Z. a kol. *Integrace a vzdělávání dětí a žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka
se specifickým zřetelem k integraci a vzdělávání dětí a žáků z Ukrajiny*. Online. Praha: Česká školní
inspekce, 2023.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
(školský zákon).

Neumannova báseň Autoportrét v červnu a Whitmanovy Listy trávy

Robert Kolár, ÚČL AV ČR v Praze

kolar@ucl.cas.cz

Klíčová slova: Stanislav Kostka Neumann, Walt Whitman, *Kniha lesů vod a strání*, *Listy trávy*
Key words: Stanislav Kostka Neumann, Walt Whitman, *Kniha lesů vod a strání*, *Leaves of
Grass*

Neumann's poem *Autoportrét v červnu* and Whitman's *Leaves of Grass*

The article focuses on the analysis of the poem *Autoportrét v červnu* by Stanislav Kostka Neumann from the collection *Kniha lesů, vod a strání*. It analyzes the theme of the transformation of a city man into a natural being who sensually merges with the surrounding landscape. The poem is then compared to the opening verses of *Leaves of Grass* by Walt Whitman, highlighting thematic and motivic similarities. The fundamental difference, however, is seen in the form: in contrast to Whitman's free verse, Neumann uses a verse reminiscent of Ovid's *Metamorphoses*, which corresponds with the central motif of Neumann's poem – metamorphose.

Letos slavíme významné výročí narození Stanislava Kostky Neumanna (1875–1947). Cílem tohoto článku není v přehledu připomenout Neumannovo dílo, ale naznačit, jak by dnes mohl vypadat středoškolský výklad věnovaný tomuto autorovi. Východiskem bude konkrétní Neumannova báseň *Autoportrét v červnu* ze sbírky